

# **Słowa ponad granicami. Literackie świadcstwa kontaktów kulturowych**

Jacek Wójcicki

## **Słowa ponad granicami. Literackie świadectwa kontaktów kulturowych**

**A**rtykuły zgromadzone w niniejszym tomie „Napisu” dokumentują konferencję, która pod takim tytułem od 12 do 14 października 2005 roku w złotym jesiennym Cieszynie zgromadziła szereg referentów z różnych ośrodków badawczych kraju. Nadgraniczne miasto w krainie hojnie obdarowanej przez przyrodę i nieoszczędzanej przez historię, pełne malowniczych zabytków trudnej wspólnej egzystencji kilku narodów, centrum żywej międzynarodowej wymiany kulturalnej i naukowej — Cieszyn jak mało które miejsce unaocznia jednoczesną realność i umowność granic; twardą rzeczywistość i dziejową nieuchronność podziałów etnicznych, religijnych czy polityczno-administracyjnych, a zarazem ich względność, płynność i przenikalność w aspekcie intelektualno–duchowym. Dzieje Śląska Cieszyńskiego uświadamiają, jak liczne i nieuniknione bywają przyczyny, zmuszające ludzi bliskich kulturą, językiem i obyczajami do wrogiego stawania przeciw sobie, i zarazem jak niewiele nieraz trzeba, by ten dystans skracać. Ale przybywając na tę ziemię ludzi rzetelnych i trzeźwych, nie ma też sensu się ludzić: znacznie częściej przychodzi pokonywać bariery z mozołem niż ze śpiewem.

Uczestnicy konferencji, stawiający sobie za cel namysł nad różnorodnymi literackimi śladami międzykulturowych spotkań i sporów, trafili zatem do miejsca, gdzie tchnie ożywczy dla podobnych rozważań *genius loci*. Przekonali się zarazem, że to chyba tenże duch miejsca wyzwala w nawykłych do tolerancji Cieszynianach gościnność i otwartość, dzięki której obrady i dyskusja miały tyleż charakter intensywnej wymiany poglądów, co serdecznego spotkania znajomych.

Siedzibą tej kilkudniowej rozmowy była Książnica Cieszyńska, której dyrektor mgr Krzysztof Szelong wraz z życzliwym personelem zapewnił uczestnikom możliwość obrad w imponującym gmachu biblioteki, już samą architekturą symbolizującym wspomnianą ambiwalencję pojęcia granicy oraz ciągłość tradycji — za nowoczesną szklaną ścianą wcho-

dzący czytelnicy od razu dostrzec mogą zabytkowe regały z bezcennymi zbiorami pioniera cieszyńskiego muzealnictwa i bibliotekarstwa, Leopolda Jana Szersznika (1747–1814), w roku 1802 udostępnionymi przezeń publiczności jako pierwsza tego typu placówka na Śląsku austriackim. W tym samym wnętrzu goście mogli zapoznać się z trwającą od lata ciekawą wystawą *Granice wytyczone słowami. Konflikty na Śląsku Cieszyńskim w świetle literatury politycznej (1848–1947)*, świetnie korespondującą z profilem konferencji.

Uroczystego otwarcia obrad dokonali przedstawiciele władz regionalnych: Starosta Powiatu Cieszyńskiego Witold Dzierżawski, Burmistrz Cieszyna dr inż. Bogdan Ficek i jego zastępca, mgr inż. Jan Matuszek. Po inauguracji przystąpiono do obrad, zaplanowanych kolejno w sześciu blokach tematycznych:

### I. Między Śląskiem a Kurlandią

1. prof. dr hab. Anna Tyrpa (Akademia Świętokrzyska, Kielce; Instytut Języka Polskiego PAN) — *Pieśni ludowe jako dokument kontaktów Ślązaków z cudzoziemcami i obcymi krajami*;
2. dr Paweł Kaczyński (Uniwersytet Wrocławski) — *Czeskie przygody polskich oświeconych — podróże Polaków do Czech w XVIII wieku*;
3. dr Aleksandra Norkowska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) — *„Die Deutsche Muse wagt Dir, Herr, ein Lied zu singen”. Kurlandia i poetycki konterfekt Stanisława Augusta Poniatowskiego*;
4. dr Łucja Dawid (Uniwersytet Śląski w Katowicach) — *Jedna religia, dwie poetyki. Jana Kubisza przygoda translatorska*.

### II. Widoki zza przedmurza

5. dr Piotr Pirecki (Uniwersytet Łódzki) — *Rybałt w drodze*;
6. mgr Weronika Girys-Czagowiec (Instytut Sławistyki PAN, Warszawa) — *Obraz siedemnastowiecznej Polski i jej mieszkańców w oczach cudzoziemców*;
7. mgr Małgorzata Trębska (Uniwersytet Warszawski) — *„Którzy głowy swych ojców jedli” — kultury obce w staropolskich oracjach weselnych*;
8. mgr Marcin Bauer (Uniwersytet Łódzki) — *Nad „Przewagami elearów polskich” Wójciecha Dembołęckiego. O apologetycznym pamiętniku z walk lisowczyków w krajach monarchii habsburskiej podczas pierwszych lat wojny trzydziestoletniej*;
9. dr Michał Kuran (Uniwersytet Łódzki) — *Turcy i Tatarzy w oczach Jakuba Kimikowskiego według „Dziejów turekich” Marcina Paszkowskiego*;
10. dr Elwira Buszewiczowa (Uniwersytet Jagielloński, Kraków), dr hab. Piotr Urbański (Uniwersytet Szczeciński) — *„Carmen panegyricum” Wilhelma Smitha (1679) — zwycięstwo Jana Sobieskiego nad Turkami z perspektywy angielskiej*.

### III. Pogranicze polsko-francuskie

11. dr Tomasz Ślęczka (Uniwersytet Wrocławski) — *Śląsk i jego mieszkańcy w oczach polskich żołnierzy Napoleona I*;

12. dr Jacek Wójcicki (Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa) — *Okupant — rozjemcą. O poemacie Onufrego Kopczyńskiego „De Varsaviensi convictu...”*;
13. prof. dr hab. Roman Jaskuła (Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków) — *Polak w Paryżu. Związki Karola Forstera z kulturą francuską w XIX wieku.*

#### IV. Europa Słowian — bez granic?

14. prof. dr hab. Elżbieta Malinowska (Uniwersytet Śląski, Katowice) — *Stanisława Tar-nowskiego wrażenia z pobytu w Moskwie*;
15. dr Grażyna Legutko (Akademia Świętokrzyska, Kielce) — *Mistrz — przyjaciel — in-spirator. Jarosław Vichlicki w oczach Zenona Przesmyckiego (Miriana) w świetle korespondencji z lat 1883–1901*;
16. doc. dr hab. Olga Ciwkacz (Uniwersytet Podkarpacki im. W. Stefanyka, Iwanofran-kowsk — Ukraina) — *Obraz Huculszczyzny w listach Stanisława Źinczena*;
17. dr Katarzyna Krasoń (Uniwersytet Szczeciński) — *W zwierciadle obcej literatury (recepja Zbigniewa Herberta w Niemczech)*;
18. mgr Marcin Telicki (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań) — *Związki twórcze Julii Hartwig z kulturą francuską.*

#### V. „Kresy” — swojskie i egzotyczne

19. prof. dr hab. Maria Wichowa (Uniwersytet Łódzki) — *Sarmacki ogląd świata w „Nowych Atenach” ks. Benedykta Chmielowskiego*;
20. mgr Aleksandra Kijak (Uniwersytet Jagielloński, Kraków) — *Świadectwa kontaktów kul-turowych w listach, pamiętnikach i wspomnieniach Władawa Sieroszewskiego*;
21. dr Paweł Zajas (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań) — *Postkolonialne echa z Po-łudniowej Afryki. Egzotyczny kostium patriotyzmu w etnografii Antoniego Rehmana (1840–1917).*

#### VI. Znad książek

22. dr Magdalena Rzakowolska (Uniwersytet Łódzki) — *Kobieta żydowska, kobieta czytająca*;
23. dr Daria Mazur (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) — *Pośrednictwo lektu-rowe. Literackie inspiracje w esejstyce Józefa Czapskiego*;
24. dr Ryszard Nowicki (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) — *Zabezpiecza-nie księgozbiorów po II wojnie światowej w Polsce.*

Wszystkim przedstawionym referatom towarzyszyła ożywiona dyskusja.

Gospodarze zadbali też o wypoczynek, podtrzymanie sił witalnych uczestników i o ich godziwą rozrywkę. Tę część zadań jako współorganizator wziął na siebie Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach — Filii w Cieszynie, a bezbłęd-na ich realizacja była zasługą imiennie dr Łucji Dawid. Dzięki niej biorący udział w kon-ferencji mieli okazję podczas uroczystego spotkania w rotundowej Kawiarni Muzealnej wysłuchać koncertu muzyki dawnej w wykonaniu zespołu kameralnego pod kierunkiem mgr Grażyny Heller.

Cieszyńskim współorganizatorom referencji i goście konferencji zawdzięczali też możliwość zwiedzenia Cieszyna z dyrektorem Muzeum Miejskiego, drem Januszem Spyrą, pracownikiem naukowym Uniwersytetu Śląskiego. Przemierzając pod jego kierunkiem place, ulice i wzgórza Cieszyna, uczestnicy wycieczki wędrowali zarazem w przestrzeni i czasie, bowiem punkt wyjścia — siedziba Książnicy przy Menniczej 46 na skraju Placu Teatralnego — znajduje się w najstarszej części dawnego podgrodzia, a mijając secesyjny Teatr im. Adama Mickiewicza i ulicą Menniczą przez Stary Targ przechodząc w stronę Rynku, zwiedzający śledzili zarazem kierunek rozwoju miasta nad Olzą.

Realizację konferencji umożliwili także pozostali współorganizatorzy: Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, Pracownia Literatury Okolicznościowej i Użytkowej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Zespół Badań Obszarów Trzecich Literatury Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Patronatem medialnym konferencję objęły: regionalna rozgłośnia Radia Katowice, „Gazeta Wyborcza” i tygodnik „Polityka”.

Życie, jak to zwykle bywa, dokonało korekt w projekcie — część referatów została zaprezentowana istotnie „ponad granicami” czasowymi bloków pierwotnie wyznaczonych (wystąpienia Michała Kurana, Marii Wichowej i Marcina Telickiego), niektórzy referenci, nieobecni w Cieszynie, nadesłali swoje wystąpienia później (Weronika Girys-Czagowiec, Grażyna Legutko, Olga Ciwkacz), dwóch autorów obecnych w Książnicy poprzestało na formie mówionej, wreszcie cztery osoby — nie zostały dotąd i nie będą tu wymienione — mimo zgłoszenia tematów nie pojawiły się na konferencji ani nie dostarczyły tekstów do tomu.

Uzupełnieniem tematyki konferencji jest w nim nadesłany „ponad granicami” z Portugalii artykuł dr Beaty Cieszyńskiej (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), zaś w dziale *Varia* prezentujemy tekst dra Grzegorza Szelwacha (Warszawa) i komentowaną edycję dwóch dokumentów w opracowaniu mgra Marcina Kuźmy, doktoranta Uniwersytetu Warszawskiego.

Zamieszczone powyżej — jak przystało na pismo poświęcone literaturze bliskiej życiu — zestawienia i statystyka obrazują naszą działalność konferencyjno-redakcyjną w pierwszym roku nowego dziesięciolecia „Napisu”. Teraz już serdecznie zachęcamy do lektury: oto przed Łaskawymi Czytelnikami stają otworem granice wiedzy.